

BÖLÜM 67

COVID-19 PANDEMİSİNDE ANNE VE BEBEK SAĞLIĞI

Gülbahar KURT BAYIR¹
Neslişah GÜR²

Giriş

Aralık 2019'da, Çin'in Hubei eyaletinin başkenti Wuhan'da ortaya çıktığına inanılan 2019-nCoV etiketli yeni bir coronavirüsün, viral pnömoni hastalarında tespit edildiği bildirilmiştir. Coronavirus segmentsiz, pozitif polariteli RNA virüsü olarak tanımlanmış olup memeliler, kemirgenler ve kanatlılarda hafiften şiddetliye kadar değişen oranlarda enterit, pnömoni, ensefalit ve sistemik hastalık ile karakterize çeşitli hastalıklara sebep olduğu gösterilmiştir (1). Yeni tip Coronavirüs 19 (COVID-19) olarak tanımlanan bu virüsün, klinik özellikleri, laboratuvar bulguları ve prognozu hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Genellikle yaşlı bireylerde hastalık oluşturmaya rağmen, gebelerde ve yenidoğan bebeklerde de hastalık oluşturduğu bildirilmiştir (2). Şiddetli akut solunum sendromu koronavirüs 2 (SARS-CoV-2) olarak da bilinen COVID-19'un gebelerdeki etkisi tam olarak bilinmemektedir. Virüsün transplasental bulaştığına dair hiçbir kanıt bulunmamasına rağmen, böyle bir olasılığın olabileceği öngörülmektedir (3). Anne ve bebekler, COVID-19 salgınında, yaşlı popülasyondan sonra en çok etkilenen grubu oluşturmaktadır. Bebeklerdeki viral bulaşıcılık, erişkinlere göre

daha düşük olup, tespit edilen olguların çoğu asemptomatik seyretmektedir (4).

Gebelikte COVID-19 ve Bulaşıcılık

Çin'deki COVID-19 pnömonili dokuz gebe kadının katıldığı bir çalışmada; dikey intrauterin bulaşma araştırılmıştır. Amniyotik sıvı, kordon kanı, oral sürüntüler ve anne sütü test edilmiş ve virüse rastlanmadığı bildirilmiştir (5). Yapılan başka bir çalışmada, annelerinde COVID-19 belirti ve semptomları olmasına rağmen, yenidoğanların COVID-19 için negatif olduğu gösterilmiştir. Tanı almış COVID-19'lu gebe kadınların tahmini % 47'sinde erken doğumun gerçekleştiği ve bu gebe kadınların bebeklerinde, asemptomatik olabileceği gibi solunum desteği gerektiren solunum sıkıntısı, yaygın intravasküler pıhtılaşma, çoklu organ disfonksiyonu ve şok gibi klinik durumların gelişebileceği gösterilmiştir (6). Gebe kadının, doğumdan önceki 14 gün içinde COVID-19 enfeksiyonu bakımından şüpheli yada hastalığı kanıtlanmış ise anne ile yenidoğan arasındaki ciltten cilde temasın askıya alınması, doğum sonrası ise yatarak tedavi bölümüne yönlendirilmesi önerilmiştir (3).

¹ Uzm. Dr.Gülbahar KURT BAYIR, Ordu Üniversitesi Tıp Fakültesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Pediatri Bölümü
bahar9513@gmail.com

² Uzm. Dr. Neslişah GÜR, Ordu Üniversitesi Tıp Fakültesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk ve Ergen Psikiyatri Bölümü
neslişahgur@gmail.com

sağlığı hizmetlerine erişimlerinin kısıtlı olabileceği durumlarda daha da kötüleşebilir. İntihar, hamile ve doğum yapmış kadınlar arasında önemli bir ölüm nedenidir. Küresel olarak anne ruh sağlığı sorunları, önemli bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmektedir. Maternal depresyon, bebeğin ihtiyaçlarına daha az tepki verilmesine neden olmaktadır. Maternal depresyonun, tedavi edilmesi, yenidoğanın daha iyi büyümesini ve gelişmesini sağlamaktadır (51).

Sonuç olarak anne sütünde virüs saptanmamış olup, emzirmenin sosyal mesafe ve hijyen kurallarına uyarak devam ettirilmesi, anne bebek sağlığı açısından önem taşımaktadır. An-neden bebeğe dikey geçişin doğrulanması, COVID-19'un erken gebelik üzerindeki etkileri ve anne sütü yoluyla antiviral antikorların bebeğe aktarımı hususlarında daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Karantina, sosyal mesafe ve günlük yaşamdaki aşırı değişiklikler, hamile kadınlarda depresyon riskini artırabilir. Bu sebeple COVID-19 salgınının psikolojik etkisini değerlendirmek büyük önem taşımaktadır. COVID-19'un anneler, bebekler ve aileler üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkisi titizlikle değerlendirilmelidir. Pandemi döneminde anne ruh sağlığı, çocukların bağlanmalarının ve bakım veren kişilerle ilişkilerinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır ve ihmal edilmemelidir.

KAYNAKLAR

1. Zhu N, Zhang D, Wang W et al. China Novel Coronavirus Investigating and Research Team. A Novel Coronavirus from Patients with Pneumonia in China, 2019. *N Engl J Med*. 2020;20;382(8):727-733. doi: 10.1056/NEJMoa2001017.
2. Ovalı F. Yenidoğanlarda COVID-19 Enfeksiyonları. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*. 2020;25 (Special Issue on COVID 19): 23-35. doi: 10.21673/ana-doluklin.708589.
3. Carvalho WB, Gibelli MABC, Krebs VLJ et al. Expert recommendations for the care of newborns of mothers with COVID-19. *Clinics (Sao Paulo)*. 2020;75:e1932. doi: 10.6061/clinics/2020/e1932.
4. Ulu E. COVID-19 Pandemisinin Yenidoğan Sağlığı Üzerine Etkileri. *Medical Research Report*. 2020;118-139.
5. Chen H, Guo J, Wang C et al. Clinical characteristics and intrauterine vertical transmission potential of COVID-19 infection in nine pregnant women: a retrospective review of medical records. *Lancet*. 2020;7;395(10226):809-815. Doi:https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30360-3
6. Dong L, Tian J, He S et al. Possible Vertical Transmission of SARS-CoV-2 From an Infected Mother to Her Newborn. *JAMA*. 2020;12;323(18):1846-1848. doi: 10.1001/jama.2020.4621.
7. Rasmussen SA, Jamieson DJ, Uyeki TM. Effects of influenza on pregnant women and infants. *Am J Obstet Gynecol*. 2012;207(3 suppl):S3-S8. doi: 10.1016/j.ajog.2012.06.068.
8. Schwartz DA, Graham AL. Potential maternal and infant outcomes from Coronavirus 2019-nCoV (SARS-CoV-2) infecting pregnant women: lessons from SARS, MERS, and other human coronavirus infections. *Virus*. 2020;12:194. doi: 10.3390/v12020194.
9. Schwartz DA. An analysis of 38 pregnant women with COVID-19, their newborn infants, and maternal-fetal transmission of SARS-CoV-2: maternal coronavirus infections and pregnancy outcomes. *Archives of pathology & laboratory medicine*. 2020;144.7: 799-805. https://doi.org/10.5858/arpa.2020-0901-SA.
10. Davanzo R, Moro G, Sandri F et al. Breastfeeding and coronavirus disease-2019: Ad interim indications of the Italian Society of Neonatology endorsed by the Union of European Neonatal & Perinatal Societies. *Maternal Child Nutr*. 2020;16(3). doi: 10.1111/mcn.13010.
11. Ballard O, Morrow AL. Human milk composition: nutrients and bioactive factors. *Pediatric Clinics*. 2013;60(1),49-74. doi:10.1016/j.pcl.2012.10.002.
12. Morrow AL, Ruiz-Palacios GM, Altaye M et al. Human milk oligosaccharides are associated with protection against diarrhea in breastfed infants. *J Pediatr*. 2004;145(3):297-303. doi: 10.1016/j.jpeds.2004.04.054.
13. Andreas NJ, Kampmann B, Le-Doare KM. Human breast milk: A review on its composition and bioactivity. *Early Human Development*. 2015;91(11):629-35. doi: 10.1016/j.earlhumdev.2015.08.013.
14. Gökçay G, Keskindemirci G. Breastmilk and COVID-19. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*. 2020;83(3), 286-290. doi: 10.26650/IUITFD.2020.0025
15. Hethyshe R. Breast feeding in suspected or confirmed cases of COVID 19—a new perspective. *The Journal of Obstetrics and Gynecology of India*. 2020;1-5. doi: 10.1007/s13224-020-01336-2.
16. Yang N, Che S, Zhang J et al. COVID 19 Evidence and Recommendations Working Group. Breastfeeding of infants born to mothers with COVID-19: a rapid review. *Ann Transl Med*. 2020;8(10):618. doi: 10.21037/atm-20-3299.
17. Paret M, Lighter J, Pellett MR et al. Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2 (SARS-CoV-2) Infection in Febrile Infants Without Respiratory Distress. *Clin Infect Dis*. 2020;19;71(16):2243-2245. doi: 10.1093/cid/ciaa452.
18. Vanhems P, Endtz H, Dananché C et al. Pneumonia Study GABRIEL members. Comparison of the Clinical Features of SARS-CoV-2, Other Coronavirus and Influenza Infections in Infants Less Than 1-Year-Old. *Pedi-*

- atr Infect Dis J.* 2020;39(7):e157-e158. doi: 10.1097/INF.0000000000002705.
19. Liu X, Tang J, Xie R. Clinical and Epidemiological Features of 46 Children <1 Year Old With Coronavirus Disease 2019 in Wuhan, China: A Descriptive Study. *J Infect Dis.* 2020;14;222(8):1293-1297. doi: 10.1093/infdis/jiaa624.
  20. Liguoro I, Pilotto C, Bonanni M. SARS-COV-2 infection in children and newborns: a systematic review. *Eur J Pediatr.* 2020;179(7):1029-1046. doi: 10.1007/s00431-020-03684-7.
  21. Erdeve Ö, Çetinkaya M, Baş AY et al. The Turkish Neonatal Society proposal for the management of COVID-19 in the neonatal intensive care unit. *Turk Pediatri Ars.* 2020;55(2):86-92. doi: 10.14744/TurkPediatriArs.2020.43788.
  22. Zhu H, Wang L, Fang C et al. Clinical analysis of 10 neonates born to mothers with 2019-nCoV pneumonia. *Transl Pediatr.* 2020;9(1):51-60. doi: 10.21037/tp.2020.02.06.
  23. WHO EMRO (2020). Breastfeeding advice during the COVID-19 outbreak. 14/11/2020 tarihinde <http://www.emro.who.int/noncommunicable-diseases/campaigns/breastfeeding-advice-during-the-COVID-19-outbreak.html>. adresinden ulaşılmıştır.
  24. Wang SS, Zhou X, Lin XG et al. Experience of Clinical Management for Pregnant Women and Newborns with Novel Coronavirus Pneumonia in Tongji Hospital, China. *Curr Med Sci.* 2020;40(2):285-289. doi: 10.1007/s11596-020-2174-4.
  25. Favre G, Pomar L, Qi X et al. Guidelines for pregnant women with suspected SARS-CoV-2 infection. *Lancet Infect Dis.* 2020;20(6):652-653. doi: 10.1016/S1473-3099(20)30157-2.
  26. Baud D, Giannoni E, Pomar L et al. COVID-19 in pregnant women -Authors' reply. *Lancet Infect Dis.* 2020;20(6):654.
  27. Olza-Fernández I, Marín GMA, Gil-Sanchez A et al. Neuroendocrinology of childbirth and mother-child attachment: the basis of an etiopathogenic model of perinatal neurobiological disorders. *Fron Neuroendocrinol.* 2014;35(4):459-72. doi: 10.1016/j.yfrne.2014.03.007.
  28. Hahn-Holbrook J, Haselton MG, Schetter DC et al. Does breastfeeding offer protection against maternal depressive symptomatology?: A prospective study from pregnancy to 2 years after birth. *Arch Womens Ment Health.* 2013;16(5):411-22. doi: 10.1007/s00737-013-0348-9.
  29. Suzuki S. Psychological status of postpartum women under the COVID-19 pandemic in Japan. *J Matern Fetal Neonatal Med.* 2020;18:1-3. doi: 10.1080/14767058.2020.1763949.
  30. Mercer RT. Becoming a mother versus maternal role attainment. *J Nurs Scholarsh.* 2004;36(3):226-32. doi: 10.1111/j.1547-5069.2004.04042.x.
  31. Bowlby J. (1973). *Attachment and Loss, Vol.1: Attachment*, New York: Basic Books.
  32. Bowlby J. (1973). *Attachment and Loss, Vol.1: Attachment*, New York: Basic Books.
  33. Poon LC, Yang H, Kapur A et al. Global interim guidance on coronavirus disease 2019 (COVID-19) during pregnancy and puerperium from FIGO and allied partners: Information for healthcare professionals. *Int J Gynaecol Obstet.* 2020;149(3):273-286. doi: 10.1002/ijgo.13156.
  34. Bavel JJV, Baicker K, Boggio PS et al. Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. *Nat Hum Behav.* 2020;4(5):460-471. doi: 10.1038/s41562-020-0884-z.
  35. Holmes EA, O'Connor RC, Perry VH et al. Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health science. *Lancet Psychiatry.* 2020;7(6):547-560. doi: 10.1016/S2215-0366(20)30168-1.
  36. Fakari F, Simbar M. Coronavirus Pandemic and Worries during Pregnancy; a Letter to Editor. *Arch Acad Emerg Med.* 2020;16;8(1):e21.
  37. Negron R, Martin A, Almog M et al. Social support during the postpartum period: mothers' views on needs, expectations, and mobilization of support. *Matern Child Health J.* 2013;17(4):616-23. doi: 10.1007/s10995-012-1037-4.
  38. Brooks SK, Webster RK, Smith LE et al. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *Lancet.* 2020;14;395(10227):912-920. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30460-8.
  39. Saccone G, Florio A, Aiello F et al. Psychological impact of coronavirus disease 2019 in pregnant women. *Am J Obstet Gynecol.* 2020;223(2):293-295. doi: 10.1016/j.ajog.2020.05.003.
  40. Corbett GA, Milne SJ, Hehir MP et al. Health anxiety and behavioural changes of pregnant women during the COVID-19 pandemic. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol.* 2020;249:96-97. doi: 10.1016/j.ejogrb.2020.04.022.
  41. Lebel C, MacKinnon A, Bagshawe M et al. Elevated depression and anxiety among pregnant individuals during the COVID-19 pandemic. *J Affect. Disord.* 2020;277:5-13.
  42. López-Morales H, Del-Valle MV, Canet-Juric L et al. Mental health of pregnant women during the COVID-19 pandemic: A longitudinal study. *Psychiatry Res.* 2020;11:113567. doi: 10.1016/j.psychres.2020.113567.
  43. Davenport MH, Meyer S, Meah VL et al. Moms Are Not OK: COVID-19 and Maternal Mental Health. *Front Glob Womens Health.* 2020;1;1-6.
  44. Hermann A, Fitelson EM, Bergink V. Meeting Maternal Mental Health Needs During the COVID-19 Pandemic. *JAMA Psychiatry.* 2020;15. doi: 10.1001/jamapsychiatry.
  45. Barker DJ. The developmental origins of adult disease. *Eur J Epidemiol.* 2003;18(8):733-6. doi: 10.1023/a:1025388901248.
  46. Glover V. Annual Research Review: Prenatal stress and the origins of psychopathology: an evolutionary perspective. *J Child Psychol Psychiatry.* 2011;52(4):356-67. doi: 10.1111/j.1469-7610.2011.02371.
  47. Grigoriadis S, VonderPorten EH, Mamisashvili L et al. The impact of maternal depression during pregnancy

- on perinatal outcomes: a systematic review and meta-analysis. *J Clin Psychiatry*. 2013;74(4):e321-41. doi: 10.4088/JCP.12r07968.
48. Ciesielski TH, Marsit CJ, Williams SM. Maternal psychiatric disease and epigenetic evidence suggest a common biology for poor fetal growth. *BMC Pregnancy Childbirth*. 2015;25;15:192. doi: 10.1186/s12884-015-0627-8.
49. Lazinski MJ, Shea AK, Steiner M. Effects of maternal prenatal stress on offspring development: a commentary. *Arch Womens Ment Health*. 2008;11(5-6):363-75. doi: 10.1007/s00737-008-0035-4.
50. Cao-Lei L, Elgbeili G, Massart R et al. Pregnant women's cognitive appraisal of a natural disaster affects DNA methylation in their children 13 years later: *Project Ice Storm*. *Transl Psychiatry*. 2015;24;5(2):e515. doi: 10.1038/tp.2015.13.
51. WHO (2020). MaternalMentalHealth.(23/12/2020 tarihinde https://www.who.int/mental_health/maternal_child/maternal_mental_health/en/ adresinden ulaşılmıştır).